

**Установа адукацыі
“Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна”**

Кафедра гісторыі беларускай мовы і дыялекталогіі

СТАРАСЛАВЯНСКАЯ МОВА

Заданні і метадычныя рэкамендацыі да кантрольнай працы для студэнтаў
завочнай формы навучання філалагічнага факультэта
1-02 03 01 Беларуская мова і літаратура

БрДУ імя А.С. Пушкіна
2010

УДК 811.163.1 (075.8)
ББК 81.2
(С.12)

*Рэкамендавана рэдакцыйна-выдавецкім саветам
установы адукацыі
“Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна”*

Складальнік

І. У. Сацута,

кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры гісторыі беларускай мовы і
дыялекталогіі УА “Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт
імя А.С. Пушкіна”

Рэцэнзент

М. М. Аляхновіч,

кандыдат філалагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры гісторыі
беларускай мовы і дыялекталогіі УА “Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт
імя А.С. Пушкіна”

Стараславянская мова. [Тэкст] : заданні і метады рэкамендацыі да кантрольнай працы для студ. завоч. формы навучання філал. фак. аддзялення 1 -02 03 01 “Беларус. мова і літ.”/ [склад. І.У. Сацута]; Брэсц. дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна, Каф. гісторыі беларус. мовы і дыялекталогіі. – Брэст : Выд-ва БрДУ, 2010. – 40 с.

У метадычных рэкамендацыях распрацаваны тэксты і заданні да кантрольнай працы па стараславянскай мове, прыведзены ўзоры прыкладных гістарычна-лінгвістычных каментарыяў, пытанні да экзамену і ўзоры практычных заданняў да білетаў, даведачны матэрыял, спіс рэкамендаванай літаратуры.

Прызначана для студэнтаў-філолагаў завочнай формы навучання.

УДК 811.163.1 (075.8)
ББК 81.2
(С.12)

© БрДУ імя А.С. Пушкіна”, 2010

ЎВІДЗІНЫ

Курс стараславянскай мовы дае неабходныя пачатковыя звесткі пра ўзнікненне, развіццё і станаўленне першай славянскай літаратурна-пісьмовай мовы, яе распаўсюджанне і выкарыстанне сярод славянскіх народаў як міжславянскай, яе ролю ў фарміраванні іншых славянскіх літаратурна-пісьмовых моў. Ён закладвае асновы славістычных ведаў у студэнтаў, знаёміць з моўным сваяцтвам славянскіх народаў, вытокамі іх кніжнай культуры, дае звесткі пра дзейнасць славянскіх першаасветнікаў, пра гісторыю старажытных славянскіх азбук, пра асноўныя помнікі стараславянскага пісьменства.

Курс стараславянскай мовы цесна звязаны з іншымі курсамі – уводзінамі ў славянскую філалогію, гістарычнай граматыкай беларускай мовы, гісторыяй беларускай літаратурнай мовы, а праз іх – з курсам сучаснай беларускай літаратурнай мовы і дыялекталогіяй. Даныя стараславянскай мовы садзейнічаюць вывучэнню гісторыі славянскіх народаў, іх культуры і літаратуры.

Як паказвае практыка, студэнты з цяжкасцю засвойваюць пытанні стараславянскай мовы: гэта дысцыпліна не вывучаецца ў курсе сярэдняй школы. Сітуацыя ўскладняецца яшчэ і тым, што згодна з новымі вучэбнымі праграмамі вучэльні колькасць лекцыйных і практычных заняткаў, асабліва на завочным аддзяленні, зведзена практычна да нуля. Да таго ж няма дастатковай колькасці экзэмпляраў вучэбнай літаратуры, паколькі гэтая дысцыпліна вывучаецца студэнтамі стацыянара розных філалагічных спецыяльнасцей.

Варта памятаць, што дадзены дапаможнік закліканы толькі даць накірунак адказу на тое ці іншае пытанне, грунтоўнай працы з іншымі вучэбнымі дапаможнікамі і дадатковай навуковай літаратурай ён не заменіць.

Аўтарам дапаможніка ставілася задача практычна дапамагчы студэнтам-завочнікам у напісанні кантрольнай працы па стараславянскай мове і падрыхтоўцы іх да экзамену: у дапаможніку прыведзены тэксты і кантрольныя заданні па фанетыцы, марфалогіі і сінтаксісе, узоры прыкладных гістарычна-лінгвістычных каментарыяў да тэкстаў, пытанні да экзамену і ўзоры практычных заданняў да білетаў, даведачны матэрыял, літаратура.

ТЭКСТЫ ДЛЯ АНАЛІ ЗУ

Варыянт №1

Прѣжде оубо словѣне не имѣху книгъ нж чрътами и рѣзами чьтѣху и гатааху погани сжште крѣстивъше же са римскими и гръчьскими писмены нжждааху са словѣнска рѣчь безъ оустроенна нж како можетъ са писати добрѣ гръчьскими писмены богъ или животъ или зѣло или цръковь или чааник или широта или гадъ или ждоу или юность или гзыкъ и инаа подобна симъ и тако бѣша много лѣта по томъ же чловѣколюбець богъ строжи и всѣ и не вставлаи чловѣча рода безъ разума нж вьса къ разоумоу привода и спсению помилувъ родъ чловѣчь посла имъ сватаго квстантина философа нарицаемаго кирила мжжа праведна и истинна и сътвори л писмена и осмь шва оубо по чиноу гръчьскыхъ шва же по словѣистѣи рѣчи ... аште бо въпросиши книгъчнн гръчьскын глагола кѣто вы кстѣ писмена сътворилъ или книги прѣложилъ или въ кое врѣма то рѣдци и ѿ нихъ вѣдатъ аште ли въпросиши словѣнскын боукара глагола кѣто вы писмена створилъ кстѣ или книги прѣложилъ то вьси вѣдатъ и отвѣштавше рекжтѣ сватыи квстантинъ философъ нарицаемый кирилъ:

(О письменехъ чръноризца Храбра)

Варыянт №2

Веселаштоу же са о возѣ философоу паки дроугаа рѣчь приспѣ и троудъ не мнен прѣвыхъ ростиславъ моравьскын князь богомъ оустимъ съвѣтъ сътвори съ князи своими и съ моравланы посла къ царю миханлоу глагола людемъ нашимъ поганьство са штврѣншимъ и по христѣ анескъ са законъ дрѣжаштимъ оучителя не имамъ такового иже бы ны въ свои гзыкъ истоую вѣроу христѣ аньскоу сказалъ да быша и ины страны того зраште подобили са намъ то послн намъ владыко епископа и оучителя такового ѿ васъ во вьса страны вьсегда добрыи законъ исъходитъ събравъ же царь съборъ призва конъстантина философа и сътвори и слышати рѣчь сѣ ю и рече философе вѣмъ та троудна соушта но достоитъ тебѣ тамо ити сѣ а бо рѣчи не можетъ инъ никто же исправити тако же ты ѿвѣшта философъ и троуденъ сы тѣломъ и боленъ радъ идоу тамо аште имоутъ боукви въ гзыкъ свои и рече царь къ нему дѣдъ мой и отыць мой и инѣ и мнози искавше того не обрѣли сжтѣ то како азъ могу обрѣсти философъ же рече то кѣто можетъ на водѣ написати или еретичьско има себѣ обрѣсти:

(Житие Константина Философа)

Варыянт №3

ЗОГРАФСКАЕ ЄВАНГЄЛЛЕ

Архиереі же и старьци наоустыша народы да испросатъ варавж и і исуса погоубатъ. Ѡвѣщтавъ же і гемонъ рече имъ кого хоштете отъ обою отъпоуститъ вамъ они же рѣша варавж глагола имъ пилатъ что же сътвориш і исуса нарицаемога христа глагоша емоу вси да распатъ бждетъ і гемонъ же рече і мъ что зъло сътвори они же изълиха въпиѣхъ глаголюште да распатъ бждетъ видѣвъ же пилатъ ꙗко ничтоже оуспѣетъ паче мльва бываекъ приі мъ водж оумы ржцѣ прѣдъ народомъ глагола неповиненъ ксмь отъ крѣве сего правдыника вы озрите і отъвѣштавъше вси людик рѣша крѣвь его на насъ на чадѣхъ нашихъ тѣгда Ѡпоусты имъ варавж і исуса же бивъ прѣдастъ и да и распнжтъ тѣгда воі ни игемоновы прѣі мъше і исуса на сждишти съвѣраша на нь всьж спирж съвлькѣше и хламидож чрѣвленож одѣша и и съплетѣше вѣнць отъ трѣниѣ възложиша на главж его и трѣсть въ десницж его и поклонше сѧ прѣдъ нимъ на колѣноу ржгахъ сѧ емоу глаголюште радоуі сѧ царю иудѣискъ и плинжвъше на нь приаша трѣсть и виѣхъ и по главѣ и югда поржгаша сѧ кмоу съвлѣша съ него хламидж облѣша въ ризы своѧ и ведоша и на распатиѣ

(Матфей, VII)

Варыянт №4

МАРЫНСКАЕ ЄВАНГЄЛЛЕ

Рече господь не осждайте да не осждени бждете имже бо сждомъ сждите сждитъ сѧ вамъ и въ нѣже мѣрж мѣрите възмѣритъ сѧ вамъ что же видиши сжчѣць кже кстъ въ очеси брата твокго а брѣвна кже кстъ въ очеси твокмь не чоужши или како речеши братоу твокмоу остави и изьмж сжчѣць и се брѣвно въ оцѣ твокмь лицемѣре изьми прѣвѣк брѣвно велице изъ очесе твокго тогда оузриши изьати сжчѣць малъ изъ очесе брата твокго не дадите сватааго пьсомъ ни помѣтайте драгынхъ бисьрѣ вашихъ прѣдъ свинниами да не попьржтъ ихъ ногами своими и вращѣше сѧ растрѣгнжтъ вы просите и дастъ сѧ вамъ иштѣте и обратете тлѣцѣте и отъврьзетъ сѧ вамъ всакъ бо просан приметъ и иштаи обрѣтаекъ и тлѣкжштоуоумоу отъврьзетъ сѧ

(Марк, XI)

Варыянт № 5

ЗОГРАФСКИ КОДЭК

І нж притъчж прѣдложи имъ глагола: оуподоби са царствик небескоко чловѣкоу сѣвѣвшюмоу доброю сѣма на селѣ своємъ: съпаштемъ же чловѣкомъ приде врагъ кого и всѣѣ плѣвѣлъ по срѣде пышеница и отиде: кгда же прозѣве трава и плодъ сътвори тъгда ави са и плѣвѣлъ: пришедъше рави господиноу рѣша: господи не добро ли сѣма сѣвѣлъ кси на сѣле твоимъ: отъкждоу оубо иматъ плѣвѣлъ: онъ же рече имъ: врагъ чловѣчскъ се сътвори: рави рѣша: кмоу хоштеши ли оубо да шьдъши исплѣвемъ ѿ: онъ же рече ни: кгда въстрѣгаиште плѣвѣлъ: въстрѣнете коупъно съ нимъ и пышеницж: оставите коупъно расти обок до жатвы: и въ врѣма жавѣ рекж дѣлателемъ съверѣте: прѣвѣк плѣвелъ и съважате ѿ: въ снопы: ѣко жешти ѿ а пышеницж съверѣте: въ житъницж: моуж: инж притъчж прѣдложи имъ глагола: подобно кстъ царство небескоко зръноу: горюшьноу: кже възъмъ чловѣкъ: въсѣѣ на селѣ своємъ: кже мьне кстъ: въсѣхъ сѣмень: кгда же въздрасстетъ: боле кстъ: зельни: и бывають: дрѣво: ѣко прити: птицамъ: небескымъ: и витати: на вѣтехъ: кого:

(Матфей, XII 1)

Варыянт №6

Чловѣкъ: ктеръ: бѣ: богатъ: иже: имѣаше: приставъникъ: и тъ: оклеветанъ: бытъ: къ: немому: ѣко: растачаѿ: имѣньѣ: кого: и пригласи: і: рече: кмоу: чьто: се: слышж: о: тебѣ: въздаждь: отъвѣтъ: о: приставлении: домовнѣкмъ: не: възможеши: бо: къ: томуу: домоу: строити: рече: же: въ: себѣ: приставъникъ: домоу: чьто: сътвориш: ѣко: господинъ: мой: отъкмлетъ: строикъ: домоу: ꙗ: мене: копати: не: можж: хлжпати: стыждж: са: разумѣхъ: чьто: сътвориш: кгда: отъставленъ: вждж: отъ: стронья: домоу: примжтъ: ма: въ: дома: своя: и: призьвавъ: кдиноко: кождоко: длъжъникъ: своко: глааше: прѣвомоу: колицѣмъ: длъженъ: кси: господноу: онъ: же: рече: ꙗ: мѣръ: олѣа: онъ: же: рече: прими: воукъви: твоѿ: и: сѣдъ: скоро: напиши: и: по: томъ: же: дроугоу: рече: ты: же: колицѣмъ: длъженъ: кси: онъ: же: рече: сътомъ: коръ: пышеница: глагола: кмоу: прими: воукъви: твоѿ: и: напиши: ꙗ: и: похвали: господинъ: домоу: і: конома: неправдънаго: ѣко: мждрѣ: створи: ѣко: сынове: вѣка: сего: мждрѣ: ше: паче: сыновъ: свѣта: въ: родѣ: своємъ: сжтъ: и: азъ: вамъ: глаголю: сътворите: себѣ: дроугы: отъ: мамонины: неправды: да: кгда: оскждѣкете: приі: мжтъ: вы: въ: вьчьныѿ: кровы:

(Лука, XVI)

Варыянт №7

Подобно кѣтъ царствик небесноу чловѣкоу домовитоу иже изиде коупно ютро наятъ дѣлателъ виноградоу своѣмоу съвѣштавъ же съ дѣлателы по пѣназоу на днь посла ѡ въ виноградъ свои и шдъ въ третиж годинж видѣ ины на тръжишти стоѡшта праздны и тѣмъ рече идѣте и вы въ виноградъ мои и кже бждетъ правѣда дамъ вамъ: они же идж: пакы же ишдъ въ шестжж и въ деѡтжж годинж сътвори такожде въ кдинжж же на десѡте годинж ишдъ обрѣте дроугыѡ стоѡшта праздны и глагола имъ чѣто стоите сѣде весь днь праздни и глаголаша кмоу ѣко никѣтоже насъ не наятъ: глагола имъ идѣте и вы въ виноградъ мои и кже бждетъ правѣда примете: вечероу же бывѣшю глагола господинъ винограда къ приставѣникоу своѣмоу призови дѣлателѡ и даждь имъ мѣздѡ наченъ отъ послѣдѣннихъ до прѣвѣныхъ: пришдѣше же иже въ кдинаж на десѡте годинж приѡ сѡ по пѣназоу и пришдѣше прѣвѣи мѣнѣахж сѡ ваште приѡти и приѡ сѡ по пѣназоу прикмѣше же рѣпѣтаахж на господинъ глаголѡште како сѡ послѣдѣнѡѡ кдинъ часъ сътвориша и равѣны намъ сътворилъ ѡ кси понесѣшимъ таготѡ дне и варѣ: онъ же отѣвѣштавъ рече кдиномоу ихъ дроуге не обиждѡ тебе не по пѣназоу ли съвѣштахъ съ тобоѡж: възьми своѡ и иди: хоштѡ же семоу послѣдѣнѡмоу дѡти ѣко и тебѣ:

(Матфей, XX)

Варыянт №8

Тъ бо иродъ послаѡвъ ѡтъ иоана и съѡза и въ темьници иродѣды ради жены филипа брата своѣго ѣко ожени сѡ кж: глаголаше бо иоанъ иродови не достоитъ тебѣ имѣти жены филипа брата своѣго: иродѣ же гнѣѡаше сѡ на нь и хотѣаше и оубити и не можааше: иродъ бо боѣаше сѡ иоана вѣды и мжжа праведѣна и свѡтаго и хранѣаше и и послоушаѡ кго мѣного творѣаше и въ сласть кго послоушааше: и приклоучѣшю сѡ дни потрѣѡноу кгда иродъ рождѣству своѣмоу вечерѡж творѣаше кѣненземъ своимъ и тысѡштѣникомъ и страеншинамъ галилеискѡмъ: и въшѣдѣши дѣштерѣ кѡ иродѣдѣ и пласавѣши и оугождѣши иродови и възлежаштимъ съ нимъ рече царъ дѣѡици проси оу мене аште хоштеши и дамъ ти: и клѡтъ сѡ ки ѣко же просиши дамъ ти до полѣ царствѣ мѡкго: она же ишѣдѣши рече къ матери своѣи чѣсо прошѡж: она же рече главы иоана крстителѣ: и въшѣдѣши авѡк съ тѣштаникмъ къ царю проси глаголѡшти хоштѡ да дѡси ми отъ него

на блудѣ главѣ иона крстителѣ и прискрѣвенъ бысть царь за
клатвы и възлежаштиихъ съ нимъ не въсхотѣ отърешти сѧ ки
(Марк, VI)

Варыянт №9

Чловѣкъ єдинъ добра рода иде на странѣ далече прияти себе
царствик и въздрати сѧ призѣвавъ же и десѧтъ рабъ своихъ и
дасть имъ десѧтъ мѣнасъ и рече къ нимъ коупаѣ дѣбите дондеже
придѣ граждане же кто ненавиѣахъ послаша молитѣ въ слѣдѣ
кто глаголиште не хощемъ семоу да царствоукъ надъ нами и
бысть кгда сѧ възврати приимъ царствик и рече да пригласѧтъ
кмоу рабы ты имъ же дасть сѣребро да оувѣстѣ какъ коупаѣ сѣтъ
сѣтворили прииде же прѣвыи глагола господи мѣнасъ твоѣ придѣла
десѧтъ мѣнасъ и рече кмоу благыи рабе и добрыи ѣко о малѣ вѣренъ
бысть бѣди область имы надъ десѧтыѣ градъ и рече вѣторыи
глагола мѣнасъ твоѣ господи сѣтвори д мѣнасъ рече же и томоу и
ты бѣди надъ пѧтиѣ градъ и дроугыи прииде глагола господи се
мѣнасъ твоѣ ѣже имѣахъ положенъ въ оувроуцѣ боѣахъ во сѧ тебе
ѣко чловѣка ѣръ кси въземлеша кто же не положивъ и жьнеша кто
же не сѣвъ глагола кмоу отъ оустъ твоихъ сѣждѣ ти зѣлы рабе
вѣдѣаше ѣко азъ чловѣкъ ѣръ ксмъ въземлаѣ кто же не сѣахъ и
почто не вѣдасть мѣко сѣребра пѣнажъникомъ и азъ пришедъ съ
лихоуѣ истѣзалъ к бимъ

(Лука, XI X)

Варыянт №10

Подобно кстѣ царство небескоє чловѣкоу царю иже сѣтвори
бракъ сыноу своємоу и посла рабы своя призвати зѣванныѣ на
бракъ и не хотѣахъ прити паки посла ины рабы глагола рѣцѣте
зѣваннымъ се обѣдѣ мои оуготовахъ и юнѣци мои и оупитанаѣ
исколена и все готова придѣте на бракъ они же нерождыше отидѣ
овъ на село свои въѣ же на коупаѣ свои а прочии кмѣше рабы кто
досадиша имъ и избѣиша ѣ и слышавъ царь то розѣгнѣва сѧ и
пославъ воѣ своя погоуби оубница ты и градъ ихъ зажеже тогда
глагола рабомъ своимъ бракъ оуготованъ а зѣвании не быша
достойни идѣте оубо на исходишта пѣтен и кики аште обрѣтете
призовѣте на бракъ и шѣдыше рабы ти на пѣти собѣраша всеѣ
обрѣтѣ зѣлыѣ же и добры испѣниша бракъ възлежаштиихъ видѣ
тоу чловѣка не обльчена въ одѣаниѣ брачноє и глагола кмоу дроуге
како выниде сѣмо не имы одѣаниѣ брачнаго онъ же оумлѣча
тогда рече царь слоугамъ сѣвазавѣше и по нозѣ и по рѣцѣ

възъмѣте и въврѣзѣте и въ тѣмъж кромѣшнѣжъ тоу бждетъ плачь
и скръжетъ зжвомъ:

(Матфей, XXI |)

Варыянт №11

Чловѣкъ нѣкыи имѣ дѣва сына и рече мѣнии сынъ юю оцоꝫꝫ
очꝫꝫ даждь ми достоннѣ часть имѣниѣ и раздѣли има имѣниѣ и не
по мѣнозѣхъ дѣнхъ събѣравъ все мѣнии сынъ отиде на странѣ
далече и тоу расточи имѣниѣ своѣ живѣы блждно иждивѣшоу же
кмоу въса бѣстѣ глѣдъ крѣпѣкъ на странѣ тои и тѣ начатѣ
лишати сѣ шѣдѣ прилѣпи сѣ кдиноу от житель тоѣ странѣ и
посѣла и на села своѣ пастѣ свинии и желаше насытити чрѣво своѣ
отъ рожьць ѣже ѣдѣахъ свинииѣ и никѣто же не дааше кмоу въ
себе же пришѣдѣ рече коликѣу наймѣникъ оцꝫꝫа моужо изѣывѣжтѣ
хлѣви азъ же съде глѣдѣмъ гѣвнѣжъ въставъ идѣ къ оцꝫꝫоу моужоу
и рекъ кмоу очꝫꝫе сгрѣшихъ на нꝫꝫво и прѣдѣ товоѣж оуже нѣсмѣ
достоннѣ нарешти сѣ сынъ твои сътвори ма тако кдиноу отъ
наймѣникъ твоихъ и въставъ иде къ оцꝫꝫоу своѣмоу ꙗже же кмоу
далече сѣшоу оузѣрѣ и оцꝫꝫь кѣо и милъ кмоу бѣстѣ и текъ паде на
вѣжъ кѣо и обловѣза и рече же оцꝫꝫь къ равоу своимѣ изнесѣте
одеждѣ прѣвѣжъ и облѣцѣте и и дадите прѣстѣнь на рѣкѣ кѣо и
сапогы на нозѣ и приведѣше тельць оупитанѣ и заколѣте и ѣдѣше
да веселимъ сѣ тако снꝫꝫъ мои съ мрѣтѣвъ бѣ и оживе изѣывѣлъ бѣ и
обрѣте сѣ и начашѣ веселити сѣ:

(Лука, XV)

Варыянт №12

Въ оно врѣмѣ поятѣ исоусъ петра и иѣкова и і оана брата
емоу и въведе ѣ на горѣ высокѣ единѣи и прѣобрази сѣ прѣдѣ
ними и просвѣти сѣ лице его акѣи слѣнце а ризы его вышѣ ако
снѣгъ и се ѣвисте сѣ имѣ монси и илѣ ѣ съ нимѣ глаголѣща
штѣвѣщавъ же петръ рече исоусѣи господи добро естѣ намѣ съде
бѣити аште хоцѣши да сътворимъ съде три кровѣи тебѣ единѣи и
монси и единѣи и илѣ и единѣи единаче же емоу глаголѣщю се облакъ
свѣтелъ оснѣ ѣ и се гласъ изъ облака глагола съ естѣ сынъ мои
възлюбленѣи того послушанте и слѣнишавѣше оученици паждѣ нѣ ци и
оубоѣшѣ сѣ зѣло и пристѣплѣ исоусъ прикоснѣ сѣ ихъ и рече
въстанѣте не вонте сѣ възведѣше же очи свои никѣгоже не видѣшѣ
тѣкъмо исоусъ единаго и съходѣшемъ имѣ съ горы заповѣда имѣ

исоусъ глагола никомоуже не повѣдите видѣниѣ дондеже сынъ
чловѣчь изъ мрътвѣни хъ въскръснетъ:

(Матфей, XVI 1)

Варыянт №13

Аще миръ земный васъ ненавидитъ вѣдите тако мене прѣжде
васъ възненавидатъ: аще отъ мира высте были миръ ꙗко свои вы
любилъ: тако же отъ мира нѣсте нъ азъ избрахъ вы отъ мира сего ради
ненавидитъ васъ миръ: помъните слово еже азъ рѣхъ вамъ нѣстъ
рабъ боіи и господина своего: аще мене изгнаша и васъ ижденятъ
аще слово мое съблюдоша и ваше съблюдытъ: нъ се вса створатъ
вамъ за имя мое тако не вѣдатъ пославшаго ма: аще не быхъ
пришлъ и глаголахъ имъ грѣха не быша имѣли нынѣ же и вины
вѣлико не имятъ о грѣсѣ своемъ: ненавижди же мене и отъца моего
ненавидитъ: аще дѣлъ не быхъ створилъ въ нихъ ихъже инъ никтоже
не створи грѣха не быша имѣли нынѣ же видѣша и възненавидѣша
мене и отъца моего нъ да събъдетъ са слово писаное въ божиимъ
законѣ ихъ тако възненавидѣша ма спыти: егда же придетъ
параклитъ егоже азъ послахъ вамъ отъ отъца доухъ истоки иже отъ
отъца исхъодитъ тъ повѣдаетъ о мѣнѣ: и вы же повѣдаіте тако
искони съ мѣноу есте:

(Иоан, XV)

Варыянт №14

Въ оно врѣмя бракъ быстъ въ канагалиен и бѣ тоу мати
іисоусова: зъванъ же бѣ іисоусъ и оученици его на бракъ: и не
доставъшоу виноу глагола мати іисоусова къ нему: вина не имятъ:
глагола ки іисоусъ чьто кстъ мѣнѣ и тебѣ жено не приде година
моја: глагола мати кго слоугамъ еже аще глаголетъ вамъ сътворите:
бѣаше же тоу водоносъ каманъ шесть лежащъ по очищению
иуденскоу въ мѣстащъ по двѣма ли по тремъ мѣрамъ: и глагола
имъ іисоусъ напѣлните водоносы воды: и напѣлннша до врѣха: и
глагола имъ почръпѣте нынѣ и принесѣте архитриклинови отъ воды:
и невѣдѣше отъкъждъ кстъ а слоугы вѣдѣахъ почръпѣше водъ и
възгласи жениха архитриклинъ: и глагола кмоу въстакъ чловѣкъ:
прѣжде доброк вино полагаютъ и кгда оупиютъ са тогда хъудеи:
ты же съблюде доброк вино до селѣ: се сътвори знаменикъ исоусъ:

(Иоан, 1 1)

Варыянт №15

Рече господь свѣтильникъ тѣлоу естъ око аще оубо око твое естъ просто все тѣло твое просто естъ аще ли око твое лжкво естъ все тѣло твое тьмно естъ аще ли свѣтъ иже въ тебѣ тьма естъ то тьма кольми никынже бо рабъ можетъ двѣма господинома работати ли одинаго възненавидитъ а друугаго възлюбитъ ли единомуу оугодитъ а о друузѣмъ неврѣщи въчнетъ не можетъ бо богоу слоужити и мамонѣ сего ради глаголюхъ вамъ не пыцѣте са доушею своею что гасе ли что пиете ни тѣломъ вашимъ въ что облѣчете са възьрите на птица небескыа како не сѣютъ ничесоже ни жьнѣтъ ни събираѣтъ въ житѣницѣ и отецъ вашъ небескыи питаетъ ѿ не вы ли лоучши ихъ есте кѣто же отъ васъ пекы са можетъ възложить на тѣло лакоть единъ и при одежди что са печете разумѣите цвѣты сельныа како растѣтъ не троуждаѣтъ са ни приаждѣтъ

Въ врѣма пришѣдъ исоусъ въ домъ петровъ видѣ тыцихъ его лежащихъ и болашихъ огнемъ жегомъ и коснѣ са ен рѣцѣ и остави юхъ огонь и вѣста и слоужааше емоу поздѣ же вывѣшу принесоша бѣсны многы и изгна доухы словомъ и всѣхъ болащихъ исцѣли

(Матфей, I)

КАНТРОЛЬНЫЯ ЗАДАНИ ПА ФАНЕТЫЦЫ, МАРФАЛОГІ І І СІ ПТАКІ СЕ

I. Перакладзіце стараславянскі тэкст як можна бліжэй да арыгінала на сучасную беларускую мову (тэкст у залежнасці ад варыянту).

II. Са стараславянскага тэксту выпішыце словы, у якіх адлюстраваліся наступныя агульнаславянскія фанетычныя асаблівасці ў вобласці зычных:

1. Размяжуйце ўсе выпадкі першай, другой і трэцяй палаталізацыі. Якія зычныя і пры якіх умовах чаргуюцца з шыпячымі і свісцячымі?

2. Знайдзіце і патлумачце ўсе прыклады ўздзеяння зычнага *j* на папярэднія зычныя і на спалучэнні зычных.

3. У трох словах з некалькімі рэдукаванымі вызначце і патлумачце моцную і слабую пазіцыю **ь, ѣ**. Падзяліце словы на склады, дайце азначэнне закона адкрытага склада.

4. Знайдзіце словы са спалучэннямі плаўных **р, л** з рэдукаванымі **ь, ѣ**; вызначце, у якіх з іх **р, л** з'яўляюцца складовымі. Словы падзяліце на склады, вызначце ў іх функцыю літар **ь, ѣ**.

5. Растлумачце сутнасць колькаснага, якаснага і колькасна-якаснага чаргаванняў галосных у стараславянскай мове. Адказ праілюструйце прыкладамі з тэксту.

6. На аснове трох слоў растлумачце монафтангічнае і дыфтангічнае паходжанне галосных гукаў.

7. Выпішыце словы з няпоўнагалоснымі спалучэннямі і падбярэце да іх адпаведныя поўнагалосныя формы. Узнавіце праславянскі выгляд адпаведных марфем.

8. Выпішыце ўсе словы, у якіх знайшлі адлюстраванне працэсы спрашчэння, у тым ліку і дысіміляцыі, груп зычных. Для кожнага выпадку прывядзіце, калі гэта магчыма, роднасныя словы са спрадвечнымі (нязменнымі) зычнымі.

III. На аснове стараславянскага тэксту зрабіце марфалагічны разбор наступных часцін мовы (словы адной часціны мовы павінны быць у рознай марфалагічнай форме):

а) пяці назоўнікаў (пачатковая форма, род, склон, лік, тып іменнага скланення; устанавіце, спрадвечнай ці новай з'яўляецца дадзеная форма; дайце гістарычны каментарый (калі форма новая, то як яна ўзнікла);

б) трох прыметнікаў (пачатковая форма, разрад па значэнні, род, лік, склон, кароткая або поўная форма; для займеннікавых прыметнікаў укажыце, як ўтварылася поўная форма, што змянілася ў яе структуры к часу ўзнікнення стараславянскай мовы);

в) пяці займеннікаў (пачатковая форма, разрад па значэнні, асоба або род, лік, склон);

г) двух лічэбнікаў (пачатковая форма, разрад, лік, род, склон);

д) пяці дзеясловаў (клас дзеяслова, лад, час (яго разнавіднасць і тып), лік, асоба, род);

е) трох дзеепрыметнікаў (стан, час, род, лік, склон, поўная ці кароткая форма; для займеннікавых дзеепрыметнікаў укажыце, як ўтварылася поўная форма, што змянілася ў яе структуры).

IV. Знайдзіце ў тэксце зварот “Давальны самастойны”. Растлумачце асаблівасці яго ўтварэння ў стараславянскай мове і спосабы перакладу на беларускую мову.

Заўвага: Калі на які-небудзь пункт заданняў у тэксце адсутнічаюць прыклады, то неабходна прывесці 2–3 прыклады з іншых стараславянскіх тэкстаў, змешчаных у дадзеным дапаможніку.

ЎЗОРЫ ПРЫКЛАДНЫХ ГІ СТОРЫКА-ЛІ НГВІ СТЫННЫХ КАМЕНТАРЫЯЎ ДА ТЭКСТАЎ

I. Рече господь притчѣ снѣжъ подобно кстѣ царствіе небескоу чловѣкоу царю иже съвѣшта слово съ рабы своими зачѣнъшо же кмоу сѣрицати слово приведе сѣ кмоу єдинъ длѣжъникъ тѣмѣ талантъ глагола господине потрѣпи о мѣнѣ вѣсе ти вѣздамъ милосръдовавѣ же господинъ раба того отпѣсти і и длѣгъ

отъдасть кмоу шьдъ рабъ тъ обрѣте кдинаго подроугъ своихъ иже
бѣ длъжьнъ кмоу р мъ пѣназь и имъ кго внаше и глагола
въздаждь ми имъже кси длъжьнъ падъ же подроугъ онъ молѣаше и
глагола потрѣпи о мѣнѣ и въздамь ти онъ же не хотѣаше нъ ведъ и
въсади въ тѣмьницѣ дондеже въздасть въсь длъгъ свои видѣвъше
же подроузи кго бывающаа съжалиша зѣло и прищедъше съказаша
господинови кго въса бивѣшаа тогда призъвавъ кго господинъ
глагола кмоу рабе лжкавын въсь длъгъ твои оставихъ тебѣ понеже
моли ма не подобаше ли и тебѣ помиловати подруга свокога такоже и
азъ тебе помиловахъ и прогнѣвавъ са господинъ кго и прѣдасть кго
мжчтельмъ дондеже въздасть въсь длъгъ свои

(*Матфей, XVI 11*)

Сказаў Гасподзь прытчу гэтую. Падобнае ёсць валадарства нябеснае
на цара, які захацеў палічыцца з рабамі сваімі.

Калі ён пачаў лічыцца, быў прыведзены да яго адзін даўжнік,
павінны дзесяч тысяч талантаў. І паколькі ён не меў, чым заплаціць, то
гаспадар загадаў прадаць яго, жонку яго і ўсё, што меў.

Тады, упаўшы на калені і кланяючыся яму, раб гаварыў: “Гаспадар,
пачакай, і ўсё табе вярну”.

Злітаваўшыся ж, гаспадар раба таго адпусціў і дараваў яму доўг.

Пайшоўшы, раб той знайшоў аднаго са сваіх таварышаў, які быў павінен
яму сто дынараў. Схапіўшы яго, біў, гаворачы: “Вярні мне, што павінен”.

Тады таварыш упаў да яго ног і маліў, гаворачы: “Пачакай, і вярну табе”.
Але той не захацеў, а пайшоў і пасадзіў яго ў турму, пакуль не верне доўг.

Таварышы яго, якія бачылі тое, вельмі засмуціліся і, прыйшоўшы да
гаспадара, усё таму расказалі.

Тады гаспадар, паклікаўшы яго да сябе, сказаў: ”Злы раб, увесь доўг
твой я дараваў табе, таму што ты ўпрасіў мяне. Ці не належала і табе
дараваць доўг таварышу твайму, як і я дараваў табе?”

Разгневаўшыся, гаспадар аддаў яго мучыцелям, пакуль не верне
ўвесь доўг свой.

II. 1. **рече** – **рекж**; **к** // **ч**; [***к**] перад [***ѣ > е**] змяніўся на
агульнаславянскі [**ч'**] – I-я палаталізацыя;

царствіе – узыходзіць да **цѣсарьствіе**, якое з’яўляецца
запазычаннем з гоцкай мовы. Гоцк. **kaisar** на славянскай глебе перажыло
фанетычныя змяненні: дыфтонг [***ai**] змяніўся на [**ѣ**], а [**к**] перад [**ѣ**] па
II-й палаталізацыі – на [**ц'**];

чловѣкоу – агульнаславянскае слова, якое складаецца з **чело** (лоб) і
вѣкъ; **чело** – суфіксальнае ўтварэнне ад дзеяслоўнай асновы (параўн. літ.
kelti); [***к**] перад [***ѣ > е**] змяніўся на агульнаславянскі [**ч'**] – I-я
палаталізацыя;

же – агульнаславянскае слова; г // ж; [***g**] перад [***ě > є**] змяніўся на агульнаславянскі [**ж'**] – I-я палаталізацыя; тое ж у словах **і же, понеже, такоже, дондеже**;

зачьнъшю – **коньць**; к // ч; словы паходзяць ад этымалагічна блізкіх каранёў ***kīn-** // ***kon-**; [***k**] перад [***ī > ь**] змяніўся на агульнаславянскі [**ч'**] – I-я палаталізацыя;

сърцати – к // ц; [***k**] пасля [***ī > и**] змяніўся на агульнаславянскі [**ц'**] – III-я палаталізацыя;

длъжьникъ – **длъгъ**; г // ж; [***g**] перад [***ī > ь**] змяніўся на агульнаславянскі [**ж'**] – I-я палаталізацыя; **длъжьнъ** – тое ж, што і ў слове **длъжьникъ**;

чъто – **къто**; к // ч; [***k**] перад [***ī > ь**] змяніўся на агульнаславянскі [**ч'**] – I-я палаталізацыя;

женж – узыходзіць да індаеўрапейскага ***gena**; г // ж; [***g**] перад [***ě > є**] змяніўся на агульнаславянскі [**ж'**] – I-я палаталізацыя;

кланѣаше – **кланѣахъ**; х // ш; [***h**] перад [***ě > є**] змяніўся на агульнаславянскі [**ш'**] – I-я палаталізацыя;

шьдъ – **ходъ**; х // ш; [***h**] перад [***ī > ь**] змяніўся на агульнаславянскі [**ш'**] – I-я палаталізацыя; тое ж у слове **пришьдъше**;

пѣназь – параўн. ням. **pfening**; г // з; [***g**] пасля [***in > ѿ**] змяніўся на агульнаславянскі [**з'**] – III-я палаталізацыя;

виѣше, молѣаше, хотѣше, подоваше – тое ж, што і **кланѣаше**;

тьмъницъж – к // ц; [***k**] пасля [***ī > и**] змяніўся на агульнаславянскі [**ц'**] – III-я палаталізацыя;

подроузи – **дроугъ**; г // з; [***g**] перад [***oi > и**] змяніўся на агульнаславянскі мяккі [**з'**] – II-я палаталізацыя;

съжалиша, съказаша; х // ш; [***h**] перад [***in > ѿ**] змяніўся на агульнаславянскі [**ш'**] – I-я палаталізацыя;

съжалиша; карань **жал-** паходзіць, відаць, ад той жа асновы, што і літ. **gelti**; г // ж; [***g**] перад [***ē > ѣ > а**] змяніўся на агульнаславянскі [**ж'**] – I-я палаталізацыя;

зѣло – ***gailo**; [***g**] перад [***ai > ѣ**] змяніўся на агульнаславянскі [**з'**] – II-я палаталізацыя;

мжчительмъ – **мжка**; к // ч; [***k**] перад [***ī > и**] змяніўся на агульнаславянскі [**ч'**] – I-я палаталізацыя.

II. 2. **притъчъж** – **тъкъ** – [***kj**] > [**ч'**];

съвѣштати – **съвѣтъ** – [***tj**] > [**шт'**];

зачьнъшю, видѣвъше, бывъшага, пришьдъше – [***sj**] > [**ш'**];

і мжштю, бываѣштата – [***tj**] > [**шт'**];

въздаждь – [***dj**] > [**жд'**].

II. 3. **о-тѣ-да-стѣ** – чатырохскладовае слова; у другім складзе рэдукаваны ў слабай пазіцыі, паколькі знаходзіцца перад складам з галосным поўнага ўтварэння; у апошнім складзе канцавы рэдукаваны слабы;

при-шь-дѣ-ше – чатырохскладовае слова; у другім складзе рэдукаваны ў моцнай пазіцыі, паколькі знаходзіцца перад складам са слабым рэдукаваным; у трэцім складзе рэдукаваны ў слабай пазіцыі, паколькі знаходзіцца перад складам з галосным поўнага ўтварэння;

за-чѣ-нѣ-шю – чатырохскладовае слова; у другім складзе рэдукаваны ў моцнай пазіцыі, паколькі знаходзіцца пад націскам і перад складам са слабым рэдукаваным; у трэцім складзе рэдукаваны перад складам з галосным поўнага ўтварэння ў слабай пазіцыі.

Сутнасць закону адкрытага склада ў тым, што ўсе склады ў стараславянскай мове заканчваліся толькі на галосны гук, а таксама ў некаторых выпадках на плаўны **р** або **л**: **пѣ-стрѣ**, **по-трѣ-пи**.

II. 4. **р**, **л** у спалучэннях з рэдукаванымі **ѣ**, **ѣ** з’яўляюцца складовымі плаўнымі ў словах **дѣ-жѣ-ни-кѣ**, **по-трѣ-пи**, **ми-ло-срѣ-до-ва-вѣ**, **дѣ-гѣ**, **дѣ-жѣ-нѣ**. Рэдукаваныя пры плаўных гука не абазначалі, а служылі паказчыкам складовасці плаўных. У сучасных усходнеславянскіх мовах на месцы складовых плаўных знаходзім спалучэнні **ор**, **ер**, **ол**: **горла**, **першы**, **полк**. Складовыя плаўныя захаваліся ў чэшскай, славацкай, сербскай, славенскай мовах. У балгарскай мове складовыя плаўныя замяніліся спалучэннямі плаўных з рэдукаванымі, пры гэтым галосны ў адных выпадках стаіць перад плаўным, у другіх – пасля плаўнага.

II. 5. Пры **колькасным** чаргаванні мае месца мена галосных гукаў, аднолькавых па якасці, але розных у колькасных адносінах: **нарицати – рѣци**: **и** // **ѣ**; [**и**] < [***ī**], [**ѣ**] < [***ī**]. **Якаснае** чаргаванне звязана з менай розных па якасці галосных гукаў, аднолькавых у колькасных адносінах: **нарицати – рѣхѣ**: **и** // **ѣ**; [**и**] < [***ī**], [**ѣ**] < [***ē**]. Часта мае месца змешанае **колькасна-якаснае** чаргаванне з менай розных па якасці і ў колькасных адносінах галосных гукаў: **пророкѣ – прѣрѣкати**: **о** // **ѣ**; [**о**] < [***ō**], [**ѣ**] < [***ē**].

II. 6. **прѣобрази**: **ѣ** < ***ē**; **о** < ***ō**; **а** < ***ā**; **и** < ***ī**; **і** **исоусѣ**: **и** < ***ī**; **оу** < ***ou**; **ѣ** < ***ū** < ***ō**; **повѣди**: **о** < ***ō**; **ѣ** < ***ē**; **и** < ***oi** (у загадным ладзе).

II. 7. Праславянскія спалучэнні ***tort**, ***tolt**, ***tert**, ***telt** не захаваліся нязменнымі ні ў адной са славянскіх моў. Дзейнасць закону адкрытага склада ў стараславянскай мове выклікала перастаноўку папярэдняга плаўнага і наступнага галоснага. Галосны ***о**, ***е** падоўжыліся і супалі з **а**, **ѣ**. Ва ўсходніх славян на месцы такіх форм развілося поўнагалоссе (**torot**, **tolot**, **teret**, **telot**), якое ў беларускай мове набыло свае фанетычныя варыянты: **прѣдастѣ** – бел. **перадаў**, **врѣмѣ** – бел. **бярэмя**, **врагѣ** – бел. **вораг**, **гласѣ** – бел. **голос**, **кратѣкѣ** – бел. **кароткі**, **нравѣ** – бел. **нораў**, **плѣнѣ** – бел. **палон**, **сладѣкѣ** – бел. **салодкі**, **срѣда** – бел. **серада**, **срамѣ** – бел. **сорам**.

II. 8. **слънцѣ** (*sьln- – *sьn-).

III. 1. **притъчж** – назоўнік, жаночага роду, ужыты ў вінавальным склоне, адзіночнага ліку, пачатковая форма **притъча** – скланенне з асновай на *ā (мяккі варыянт); (**сѣ**) **рабы** – назоўнік, мужчынскага роду, ужыты ў творным склоне, множнага ліку, пачатковая форма **рабѣ** – скланенне з асновай на *ǫ (цвёрды варыянт); **слово** – назоўнік, ніякага роду, ужыты ў вінавальным склоне, адзіночнага ліку, пачатковая форма **слово** – скланенне з асновай на зычны (*-es-); **рабе** – назоўнік, мужчынскага роду, ужыты ў клічным склоне, адзіночнага ліку, пачатковая форма **рабѣ** – скланенне з асновай на *ǫ (цвёрды варыянт); **имѣник** – назоўнік, ніякага роду, ужыты ў вінавальным склоне адзіночнага ліку, пачатковая форма **имѣник** – скланенне з асновай на *ǫ (мяккі варыянт).

III. 2. **крѣпъкъ** – прыметнік, якасны, мужчынскага роду, ужыты ў кароткай форме назоўнага склону адзіночнага ліку, поўная форма **крѣпъкын**; **небеско** – прыметнік, адносны, ніякага роду, ужыты ў поўнай форме назоўнага склону адзіночнага ліку, кароткая форма **небеско**, поўная форма ўтварылася шляхам прыбаўлення да кароткай указальнага займенніка **к**; **лжквын** – прыметнік, якасны, мужчынскага роду, ужыты ў поўнай форме назоўнага склону адзіночнага ліку, кароткая форма **лжквѣ**, поўная форма ўтварылася прыбаўленнем да кароткай указальнага займенніка **и**, які меў аснову **і** і канчатак **ь**: канцавы **ъ** кароткага прыметніка пры зліцці двух слоў у пазіцыі перад **і** змяніўся на рэдукаваны **ы**.

III. 3. **сиж** – займеннік, указальны, жаночага роду, ужыты ў вінавальным склоне адзіночнага ліку, пачатковая форма **си**; **иже** – займеннік, адносны, мужчынскага роду, ужыты ў назоўным склоне адзіночнага ліку, пачатковая форма **иже**; **са** – зваротны займеннік, ужыты ў вінавальным склоне, пачатковая форма **себе**; **кмоу** – займеннік, указальны, мужчынскага роду, ужыты ў давальным склоне адзіночнага ліку, пачатковая форма **и** была выцеснена формай **онѣ**; **ти** – займеннік, асабовы, ужыты ў энклітычнай форме давальнага склону адзіночнага ліку, пачатковая форма **ты**.

III. 4. **ѣдинѣ** – лічэбнік, колькасны, ужыты ў вінавальным склоне адзіночнага ліку мужчынскага роду; **р** (**сѣто**) – лічэбнік, колькасны, ужыты ў вінавальным склоне.

III. 5. **въздаждѣ** – дзеяслоў, нетэматычны, ужыты ў простай форме загаднага ладу, 2-я асоба адзіночнага ліку; **сѣжалиша** – дзеяслоў, тэматычны, ужыты ў простай форме прошлага часу (сігматычны аорыст) абвеснага ладу, 3-я асоба множнага ліку; **хотѣше** – дзеяслоў, тэматычны, ужыты ў простай форме прошлага часу (імперфект) абвеснага ладу, 3-я асоба адзіночнага ліку; **рече** – дзеяслоў, тэматычны, ужыты ў простай форме прошлага часу (просты аорыст) абвеснага ладу, 3-я асоба адзіночнага ліку; **повелѣ** – дзеяслоў, тэматычны, ужыты ў простай форме прошлага часу (сігматычны аорыст) абвеснага ладу, 3-я асоба адзіночнага ліку.

III. 6. і **мжштю** – дзеепрыметнік, незалежнага стану, цяперашняга часу, мужчынскага роду; ужыты ў іменнай форме, давальны склон, адзіночны лік, займеннікавая форма і **мжштюкмоу**; **видѣвъше** – дзеепрыметнік, незалежнага стану, прошлага часу, мужчынскага роду; ужыты ў іменнай форме, назоўны склон, множны лік, займеннікавая форма **видѣвъшии**; **падъ** – дзеепрыметнік, незалежнага стану, прошлага часу, мужчынскага роду; ужыты ў іменнай форме, назоўны склон, адзіночны лік, займеннікавая форма **падыи**.

IV. **зачыньшоу же кмоу сѣрицати слово приведе сѣ кмоу єдинъ длъжьникъ тѣмѣ талантътъ**: У зварот уваходзіць дзеепрыметнік і займеннік у форме давальнага склону. Перакладаецца як даданы часу.

ПЫТАННІ ДА ЭКЗАМЕНУ

1. Паняцце пра стараславянскую (царкоўнаславянскую) мову. Значэнне стараславянскай мовы для вывучэння сучасных славянскіх моў.
2. Праславянская мова. Узнікненне славянскіх моў і іх групіроўка.
3. Жыццёвы шлях Кірыла і Мяфодзія.
4. Узнікненне і развіццё пісьменнасці ў славянаў.
5. Глаголіца і кірыліца: крыніцы паходжання.
6. Кірыліца: літары і іх гукавое значэнне. Абзначэнне лікаў.
7. Помнікі стараславянскай пісьменнасці.
8. Фанетычная структура склада. Законы ўзыходзячай гучнасці, адкрытага склада, складовага сінгарманізму.
9. Складовыя плаўныя **р** і **л**.
10. Моцная і слабая пазіцыя рэдукаваных. Вынікі страты рэдукаваных.
11. Сістэма галосных гукаў стараславянскай мовы.
12. Паходжанне стараславянскіх галосных з індаеўрапейскіх манафтонгаў.
13. Паходжанне стараславянскіх галосных з індаеўрапейскіх дыфтонгаў і дыфтанічных спалучэнняў.
14. Чаргаванні галосных у стараславянскай мове.
15. Сістэма зычных стараславянскай мовы. Цвёрдыя, мяккія, паўмяккія зычныя гукі.
16. Першая палаталізацыя заднеязычных.
17. Другая і трэцяя палаталізацыі.
18. Уплыў **і** на зычныя.
19. Змены (спрашчэнне) у групах зычных. Дысіміляцыя.
20. Лёс пачатковых спалучэнняў ***ort, *olt**.
21. Лёс спалучэнняў галосных поўнага ўтварэння з плаўнымі ў становішчы паміж зычнымі (***tort, *tolt, *tert, *telt**).
22. Спалучэнні плаўных з рэдукаванымі (***trьt, *tlьt, *trьt, *tlьt**).
23. З’явы канца слова.

24. Назоўнік: агульная характарыстыка.
25. Скланенне з асновамі на *ā, *jā.
26. Скланенне з асновамі на *ǫ, *jǫ.
27. Скланенне з асновамі на *ǫ̆.
28. Скланенне з асновай на *ī.
29. Скланенне з асновамі на зычны.
30. Скланенне з асновамі на *ū.
31. Займеннік. Агульная характарыстыка. Разрады займеннікаў.
32. Скланенне асабовых і зваротнага займеннікаў.
33. Скланенне неасабовых займеннікаў. Асаблівасці скланення ўказальных займеннікаў, пытална-адносных займеннікаў **кѣто, чѣто**.
34. Агульная характарыстыка прыметніка. Скланенне кароткіх (іменных) прыметнікаў.
35. Утварэнне і скланенне поўных (займеннікавых) прыметнікаў.
36. Колькасныя лічэбнікі і іх скланенне.
37. Парадкавыя лічэбнікі і іх скланенне. Зборныя і дробавыя лічэбнікі.
38. Граматычныя катэгорыі і формы дзеяслова. Формаўтваральныя дзеяслоўныя асновы. Інфінітыў. Супін.
39. Спражэнне нетэматычных дзеясловаў у цяперашнім часе.
40. Спражэнне тэматычных дзеясловаў у цяперашнім часе.
41. Сістэма будучых часоў дзеяслова.
42. Сістэма прошлых часоў дзеяслова. Імперфект.
43. Просты аорыст. Сігматычны аорыст.
44. Перфект.
45. Плюсквамперфект.
46. Умоўны лад.
47. Загадны лад.
48. Дзеепрыметнікі незалежнага стану.
49. Дзеепрыметнікі залежнага стану.
50. Асноўныя асаблівасці стараславянскага пісьма. Надрадкавыя знакі. Канструкцыя “давальны самастойны”.

ПРЫКЛАДЫ ПРАКТЫЧНЫХ ЗАДАННЯЎ

Прачытаць, перакласці на беларускую мову, зрабіць марфалагічны разбор падкрэсленых слоў; назваць пяць любых слоў з няпоўнагалоснымі формамі: блжєныи григориин кгда сѣдѣашє въ хъзинѣ своѣи и писашє приде къ немоу маломощь.

Перакласці на беларускую мову, падкрэсленыя словы разабраць як часціну мовы; на адным з прыкладаў растлумачыць моцную і слабую пазіцыі рэдукаваных: мънѣ николиже не далъ кси козьмѣте да съ дроугы моими възвеселилъ сѧ быхъ.

Прачытаць, перакласці на беларускую мову, падкрэсленыя словы разабраць як часціну мовы; знайсці прыклады ўплыву *j* на зычныя: помілоўн мѧ рабѣ бога вышьнаго. даждь ми другоѧ благословениѧ іако много погоубихъ.

Прачытаць, перакласці на беларускую мову, падкрэсленыя словы разабраць як часціну мовы; знайсці прыклады ўплыву *j* на зычныя: сжсѣди же иже и вѣахъ видѣли прѣжде ѣко слѣпъ вѣ глаголахъ не съ ли кетъ сѣдан и проси.

Прачытаць, перакласці на беларускую мову, падкрэсленыя словы разабраць як часціну мовы; знайсці прыклады палаталізацыі: азъ васъ имамъ мжунти, да никъто же възможеть помошти вама.

Прачытаць, перакласці на беларускую мову, падкрэсленыя словы разабраць як часціну мовы; знайсці прыклады палаталізацыі: они же послоушавъше цара идоша и се звѣзда иже видѣша на вѣстоцѣ идѣаше прѣдъ ними.

Прачытаць, перакласці на беларускую мову, падкрэсленыя словы разабраць як часціну мовы; знайсці прыклады палаталізацыі і ўплыву *j* на зычныя: се третик лѣто прихощдъ ишта плода на смоковыци сеі і не обрѣтажъ посѣци и.

Прачытаць, перакласці на беларускую мову, падкрэсленыя словы разабраць як часціну мовы, назваць прыклады палаталізацыі: видѣста очи мои съпасениѧ твоѧ іже іси оуготовалъ прѣдъ лицемъ вѣсѣхъ.

Прачытаць, перакласці на беларускую мову, падкрэсленыя словы разабраць як часціну мовы; назваць прыклады палаталізацыі: і шѣдъ і соусъ видѣ народъ много і мили кмоу быша зане вѣхъ ѣко овца не имжшта пастоуха і наутъ оуити ѡ.

Прачытаць, перакласці на беларускую мову, падкрэсленыя словы разабраць як часціну мовы; знайсці прыклады палаталізацыі і ўплыву *j* на зычныя: аште не быша прѣкратили сѧ дникъ тии не би оубо спасла сѧ всіака плѣтъ.

Прачытаць, перакласці на беларускую мову, зрабіць марфалагічны разбор падкрэсленых слоў; назваць прыклады палаталізацыі і ўплыву *j* на зычныя: еще же глаголжштю кмоу поврѣже вѣсѣ трасы.

Перакласці на беларускую мову, падкрэсленыя словы разабраць як часціну мовы, знайсці прыклады палаталізацыі: не по мънозѣхъ дньхъ събравъ все мьнии сынъ отиде на странѧ далеуе и тоу растоуи имѣникъ свок.

ДАВЕДАЧНЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ

НАЗОЎНІК

Табліца скланення назоўнікаў з асновай на *ā (*jā)

Склон	Аснова на *ā			Аснова на *jā					
	Жаночы род			Мужчынскі род	Жаночы род			Мужчынскі род	
	Адзіночны лік			Адзіночны лік	Адзіночны лік			Адзіночны лік	
Н.	гора	ржка	нога	воквода	слоўга	земля	д’ваница	рабыні	сждин
Р.	горы	ржкы	ногы	вокводы	слоўгы	земля	д’ваницы	рабыны	сждины
Д.	горѣ	ржцѣ	нозѣ	вокводѣ	слоўзѣ	земли	д’ваницы	рабыны	сждин
В.	горж	ржкж	ногж	вокводж	слоўгж	земляж	д’ваницж	рабынж	сждинж
Т.	горож	ржкож	ногуж	вокводоуж	слоўгоуж	земляж	д’ваницеж	рабынкж	сждинкж
М.	горѣ	ржцѣ	нозѣ	вокводѣ	слоўзѣ	земли	д’ваницы	рабыны	сждин
К.	горо	ржко	ного	вокводо	слоўго	земляк	д’ванице	рабынк	сждинк
	Парны лік			Парны лік	Парны лік			Парны лік	
Н.-В.-К.	горѣ	ржцѣ	нозѣ	вокводѣ	слоўзѣ	земли	д’ваницы	рабыны	сждин
Р.-М.	гороу	ржкоу	ногоу	вокводоу	слоўгоу	землю	д’ваницю	рабыню	сждиню
Д.-Т.	горама	ржкама	ногама	вокводама	слоўгама	земляма	д’ваницама	рабынама	сждинама
	Множны лік			Множны лік	Множны лік			Множны лік	
Н. В. К.	горы	ржкы	ногы	вокводы	слоўгы	земля	д’ваницы	рабыны	сждины
Р.	горѣ	ржкѣ	ногѣ	вокводѣ	слоўгѣ	земля	д’ваницѣ	рабынѣ	сждинѣ
Д.	горамѣ	ржкамѣ	ногамѣ	вокводамѣ	слоўгамѣ	землямѣ	д’ваницамѣ	рабынамѣ	сждинамѣ
Т.	горами	ржками	ногами	вокводами	слоўгами	землями	д’ваницама	рабынама	сждинама
М.	горахѣ	ржкахѣ	ногахѣ	вокводахѣ	слоўгахѣ	земляхѣ	д’ваницахѣ	рабынахѣ	сждинахѣ

Таблиця скланення назоўнікаў з асновай на *ǫ (*jǫ)

Склон	Аснова на *ǫ			Аснова на *jǫ								
	Мужчынскі род	Ніякі род		Мужчынскі род	Ніякі род							
	Адзіночны лік			Адзіночны лік			Адзіночны лік					
Н.	градъ	врагъ	грѣхъ	село	вѣко	нго	конь	врауъ	кран	лице		
Р.	града	врга	грѣха	села	вѣка	нга	конѧ	врауѧ	краѧ	лица		
Д.	градоу	вргаоу	грѣхоу	селоу	вѣкоу	нгоу	коню	враую	краю	лицю		
В.	градъ	врагъ	грѣхъ	село	вѣко	нго	конь	врауѧ	кран	лицо		
Т.	градомъ	вргаомъ	грѣхомъ	селомъ	вѣкомъ	нгомъ	конѣмъ	врауѣмъ	кракмъ	лицемъ		
М.	градѣ	вразѣ	грѣсѣ	селѣ	вѣцѣ	изѣ	кони	врауи	кран	лици		
К.	граде	вraje	грѣше	село	вѣко	нго	коню	враую	краю	лице		
	Парны лік			Парны лік			Парны лік			Парны лік		
Н.-В.	града	врга	грѣха	селѣ	вѣцѣ		конѧ	врауѧ	краѧ	лици		
Р.-М.	градоу	вргаоу	грѣхоу	селоу	вѣкоу		коню	враую	краю	лицю		
Д.-Т.	градома	вргаома	грѣхома	селома	вѣкома		конѣма	врауѣма	кракма	лицема		
	Множны лік			Множны лік			Множны лік			Множны лік		
Н. К.	гради	врази	грѣси	села	вѣка		кони	врауи	кран	лица		
Р.	градъ	врагъ	грѣхъ	селъ	вѣкъ		конь	врауъ	кран	лиць		
Д.	градомъ	вргаомъ	грѣхомъ	селомъ	вѣкомъ		конѣмъ	врауѣмъ	кракмъ	лицемъ		
В.	градъ	вргы	грѣхы	села	вѣка		конѧ	врауѧ	краѧ	лица		
Т.	градъ	вргы	грѣхы	селы	вѣкы		кони	врауи	кран	лици		
М.	градѣхъ	вразѣхъ	грѣсѣхъ	селѣхъ	вѣцѣхъ		конихъ	врауихъ	краихъ	лицихъ		

Табліца скланення назоўнікаў з асновамі на *ǫ, *ї, *ū

Склон	Аснова на *ǫ	Аснова на *ї		Аснова на *ū
	Адзіночны лік	Адзіночны лік		Адзіночны лік
Н.	сѣнѣ	гостѣ	костѣ	любѣ
Р.	сѣноу	гости	кости	любѣве
Д.	сѣнови	гости	кости	любѣви
В.	сѣнѣ	гостѣ	костѣ	любѣвъ
Т.	сѣнѣмъ	гостѣмъ	костѣмъ	любѣвиѣмъ
М.	сѣноу	гости	кости	любѣве
К.	сѣноу	гости	кости	
	Парны лік	Парны лік		Парны лік
Н.-В.-К.	сѣны	гости	кости	любѣви
Р.-М.	сѣновоу	гостѣю	костѣю	любѣвоу
Д.-Т.	сѣнѣма	гостѣма	костѣма	любѣвама
	Множны лік	Множны лік		Множны лік
Н.	сѣнове	гостѣ	кости	любѣви
Р.	сѣновѣ	гостѣи	костѣи	любѣвъ
Д.	сѣнѣмъ	гостѣмъ	костѣмъ	любѣвамъ
В.	сѣны	гостѣ	кости	любѣви
Т.	сѣнѣми	гостѣми	костѣми	любѣвами
М.	сѣнѣхъ	гостѣхъ	костѣхъ	любѣвахъ
К.	сѣнове	гостѣ		

Таблиця скланення назоўнікаў з асновамі на зычны

Склон	Аснова на *en		Аснова на *ent	Аснова на *es	Аснова на *er
	Мужчынскі род	Ніякі род	Ніякі род	Ніякі род	Жаночы род
	Адзіночны лік	Адзіночны лік	Адзіночны лік	Адзіночны лік	Адзіночны лік
Н. - К.	камты	има	овьуа	коло	мати
Р.	камене	имене	овьуате	колесе	матере
Д.	камени	имени	овьуати	колеси	матери
В.	камень	има	овьуа	коло	матерь
Т.	каменьмъ	именьмъ	овьуатъмъ	колесъмъ	матерьѣ
М.	камене	имене	овьуате	колесе	матери
	Парны лік	Парны лік	Парны лік	Парны лік	Парны лік
Н.-В.-К.	камени	именѣ	овьуатѣ	колесѣ	матери
Р.-М.	каменуѣ	именуѣ	овьуатуѣ	колесуѣ	матеруѣ
Д.-Д.	каменьма	именьма	овьуатъма	колесъма	матерьма
	Множны лік	Множны лік	Множны лік	Множны лік	Множны лік
Н.К.	камене	имена	овьуата	колеса	матери
Р.	камень	именъ	овьуатъ	колесъ	матерь
Д.	каменьмъ	именьмъ	овьуатъмъ	колесъмъ	матерьмъ
В.	камени	имена	овьуата	колеса	матери
Т.	каменьми	имены	овьуаты	колесы	матерьми
М.	каменьхъ	именьхъ	овьуатъхъ	колесъхъ	матерьхъ

ЗАЙМЕННИК

Таблиця скланення асабових, зворотнага, пытальных займеннікаў

Склон	1-я асоба	2-я асоба	Зваротны	Пытальныя	
	Адзіночны лік	Адзіночны лік			
Н.	азъ	ты		кѣто	уѣто
Р.	мене	тебе	себе	кого	уесо (уѣсо, уесога)
Д.	мѣнѣ, ми	тебѣ, ти	себѣ, си	комоу	уемоу (уесомоу)
В.	ма	та	са	кого	уѣто
Т.	мѣною	тобою	собою	цѣмь	уимь
М.	мѣнѣ	тебѣ	себѣ	комь	уемь (уесомь)
	Множны лік	Множны лік			
Н.	мы	вы			
Р.	насѣ	васѣ			
Д.	намѣ, нѣ	вамѣ, вѣ			
В.	нѣ	вѣ			
Т.	нами	вами			
М.	насѣ	васѣ			
	Парны лік	Парны лік			
Н.	вѣ	ва			
В.	на	ва			
Р.-М.	наю	ваю			
Д.-Т.	нама	вама			

Табліца скланення несабовых займеннікаў

Склон	Цвёрдая разнавіднасць			Мяккая разнавіднасць		
	Мужчынскі род	Ніякі род	Жаночы род	Мужчынскі род	Ніякі род	Жаночы род
Н. Р. Д. В. Т. М.	Адзіночны лік			Адзіночны лік		
	т ^б	то	та	и (жє)	к (жє)	іа (жє)
		того	тойа		кго	іа
		тому ^ч	тои		кмо ^ч	іи
	т ^б	то	тж	и	к	іж
		т ^б мь	тож		имь	кіж
	томь	тои		кмь	кіи	
Н. В. Р.-М. Д.-Т.	Парны лік			Парны лік		
	та	т ^б	т ^б	іа (жє)	и (жє)	и (жє)
	та	т ^б	т ^б	іа (жє)	и (жє)	и (жє)
		тою			кю	
		т ^б ма			іма	
Н. Р. Д. В. Т. М.	Множны лік			Множны лік		
	ти	та	ты	и (жє)	іа (жє)	іа (жє)
			т ^б х ^б		их ^б	
			т ^б мь		имь	
	ты	та	ты	іа	іа	іа
			т ^б ми		ими	
		т ^б х ^б		их ^б		

ЛІЧЭБНІК

Табліца колькасных і парадкавых лічэбнікаў

Колькасныя лічэбнікі	Парадкавыя лічэбнікі
1. кдінъ, -а, -о	прывъ, -а, -о
2. дъва - м.р., дъвѣ - н і ж.р.	вѣторъ, -а, -о
3. трик - м.р., три - ж. і н.р.	третии, -ик, -ига
4. уетъре - м.р., уетъри - ж. і н.р.	уетврътъ, -а, -о
5. пать	патъ, -а, -о
6. шесть	шестъ, -а, -о
7. седмъ	седмъ, -а, -о
8. осмъ	осмъ, -а, -о
9. девать	деватъ, -а, -о
10. десатъ	десатъ, -а, -о
11. кдінъ (-а, -о) на десате	прывънадесате, кдинадесатъ
12. дъва (-ѣ) на десате	вѣторънадесате, дъванадесатъ
13. трие (три) на десате	третиннадесате, тринадесатъ
14. уетъре (-ри) на десате і г.д.	уетъренадесатъ, уетврътънадесате і г.д.
20. дъвадесати	дъвадесатъ, дводесатъ, дъвадесатънъ
30. тридесати (-те)	тридесатънъ
40. уетъре (-ри) десати (-те)	уетъредесатъ, уетъредесатънъ
50. патьдесатъ	патьдесатънъ, патьдесатъ
60. шестьдесатъ	шестъдесатънъ, шестъдесатъ
70. седмьдесатъ	седмьдесатънъ, седмьдесатънъ
80. осмьдесатъ	осмьдесатъ, осмьдесатънъ
90. деватьдесатъ	деватъдесатъ, деватьдесатънъ
100. съто	сътънъ
200. дъвѣсътъѣ	дъвосътънъ, дъвоюсътънъ, дроугосътънъ
300. трисъта	трисътънъ
400. уетърисъта	уетърѣсътънъ
500. патьсътъ і г.д.	патьсътънъ і г.д.
1000. тысашта (тысжшта)	тысаштънъ (тысжштънъ)
2000. дъвѣ тысашти	дъвоютысаштънъ
3000. три тысашта	три тысаштънъ
4000. уетъри тысашта	
5000. пать тысаштъ і г.д.	
10000. тьма, несъвѣда	

Зборныя і дробавыя лічэбнікі

д'вои, полъ трои, третина четверъ (четворъ), четврѣтъ паторъ (патеръ)	шесторъ (шестеръ) седморъ (седмеръ) осморъ (осмеръ), осмина девяторъ (деватеръ) десаторъ (десатеръ), десатина
--	---

Табліцы скланення колькасных лічэбнікаў

Н.В.	д'ва м.р.	д'вѣ н.р.	д'вѣ ж.р.
Р.М.	–	д'вою	–
Д.Т.	–	д'вѣма	–
Н.	трик четыре м.р.	три четыри н.р.	три четыри ж.р.
Р.	–	три четырѣ	–
Д.	–	трымъ четырымъ	–
В.	–	три четыри	–
Т.	–	трыми четырьми	–
М.	–	трыхъ четырьхъ	–

Адзіночны лік		Множны лік	
Н. десѣтъ	сѣто	десѣте, десѣти	сѣта
Р. десѣте, десѣти	сѣта	десѣтъ	сѣтъ
Д. десѣти	сѣтоу	десѣтымъ	сѣтомъ
В. десѣтъ	сѣто	десѣти	сѣта
Т. десѣтиѣ	сѣтымъ	десѣты	сѣты
М. десѣте, десѣти	сѣтѣ	десѣтыхъ	сѣтѣхъ

Парны лік

Н.В. десѣти, десѣтѣ	сѣтѣ
Р.М. десѣтоу	сѣтоу
Д.Т. десѣтъма	сѣтома

ПРЫМЕТНІК

Табліца скланення кароткіх прыметнікаў

Адзіночны лік						
Цвёрдая разнавіднасць				Мяккая разнавіднасць		
Склон	м.р.	н.р.	ж.р.	м.р.	н.р.	ж.р.
Н.	добрѣ	добро	добра	пѣшь	пѣше	пѣша
Р.	добра	—	добры	пѣш	—	пѣшѣ
Д.	доброу	—	добрѣ	пѣшю	—	пѣши
В.	добрѣ	добро	добрѣ	пѣшь	пѣше	пѣшѣ
Т.	добрѣмъ	—	добрѣмъ	пѣшемъ	—	пѣшемъ
М.	добрѣ	—	добрѣ	пѣши	—	пѣши
Множны лік						
Н.	добра	добра	добрѣ	пѣши	пѣша	пѣшѣ
Р.	—	добрѣ	—	—	пѣшь	—
Д.	добрѣмъ	—	добрѣмъ	пѣшемъ	—	пѣшѣмъ
В.	добрѣ	добра	добрѣ	пѣшѣ	пѣша	пѣшѣ
Т.	добрѣ	—	добрѣмъ	пѣши	—	пѣшѣмъ
М.	добрѣхъ	—	добрѣхъ	пѣшихъ	—	пѣшѣхъ
Парны лік						
Н.- В.	добра	добрѣ	добрѣ	пѣша	пѣши	пѣши
Р.- М.	—	доброу	—	—	пѣшю	—
Д.- Т.	добрама	—	добрама	пѣшѣма	—	пѣшама

Табліца скланення поўных прыметнікаў

Адзіночны лік						
Цвёрдая разнавіднасць				Мякая разнавіднасць		
Склон	м.р.	н.р.	ж.р.	м.р.	н.р.	ж.р.
Н.	добрѣи	доброѣ	добрага	пѣшини	пѣшек	пѣшага
Р.	добраѣго	—	добрага	пѣшаѣго	—	пѣшага
Д.	доброѣмоу	—	добраѣ	пѣшюкмоу	—	пѣшини
В.	добрѣи	доброѣ	добраѣ	пѣшини	пѣшею	пѣшаѣ
Т.	добрѣимѣ	—	доброѣ, добраѣ	пѣшинимѣ	—	пѣшаѣ
М.	добраѣкѣ	—	добраѣ	пѣшинимѣ	—	пешини
Множны лік						
Н.	добрини	добрага	добраѣ	пѣшини	пѣшага	пѣшаѣ
Р.	—	добраѣихѣ	—	—	пѣшинихѣ	—
Д.	—	добраѣимѣ	—	—	пѣшинимѣ	—
В.	добраѣ	добрага	добраѣ	пѣшаѣ	пѣшага	пѣшаѣ
Т.	—	добраѣими	—	—	пѣшиними	—
М.	—	добраѣихѣ	—	—	пѣшинихѣ	—
Парны лік						
Н.- В.	добрага	добраѣ	добраѣ	пѣшага	пѣшини	пѣшини
Р.- М.	—	доброѣю	—	—	пѣшюю	—
Д.- Т.	—	добраѣима	—	—	пѣшинима	—

ДЗЕЯСЛОЎ

АБВЕСНЫ ЛАД

Табліца спражэння дзеясловаў: цяперашні час

Нетэматычныя дзеясловы					Тэматычныя дзеясловы				
Адзіночны лік									
1.	ксмь	в'бмь (в'бд'б)	гамь	дамь	имамь	ведж	с'хуж	знаж	слышж
2.	кси	в'бси	гаси	даси	имаши	ведеши	с'хнеши	знакши	слышиши
3.	кст'ь	в'бст'ь	гаст'ь	даст'ь	имат'ь	ведет'ь	с'хнет'ь	знакт'ь	слышит'ь
Множны лік									
1.	ксмь	в'бмь	гамь	дамь	имамь	ведемь	с'хнемь	знакмь	слышимь
2.	ксте	в'бсте	гасте	дасте	имате	ведете	с'хнете	знакте	слышите
3.	сжт'ь	в'бдат'ь	гдыт'ь	дадат'ь	имжт'ь	веджт'ь	с'хнжт'ь	знажт'ь	слышжт'ь
Парны лік									
1.	ксв'б	в'бв'б	гав'б	дав'б	имав'б	ведев'б	с'хнев'б	знакв'б	слкшив'б
2.	кста	в'бста	гаста	даста	имата	ведета	с'хнета	знакта	слкшита
3.	ксте	в'бсте	гасте	дасте	имате	ведете	с'хнете	знакте	слышите

Табліца спражэння дзеясловаў: будучы час

	Просты будучы	Будучы складаны I			Будучы складаны II
Адзіночны лік					
1.	БЖДЖ	ХОШТЖ,	НАУЫНЖ,	ИМАМЪ ХОДИТИ	БЖДЖ ХОДИЛЪ (-а, -о)
2.	БЖДЕШИ	ХОШТЕШИ,	НАУЫНЕШИ,	ИМАШИ ХОДИТИ	БЖДЕШИ ХОДИЛЪ (-а, -о)
3.	БЫДЕТЪ	ХОШТЕТЪ,	НАУЫНЕТЪ,	ИМАТЪ ХОДИТИ	БЫДЕТЪ ХОДИЛЪ (-а, -о)
Множны лік					
1.	БЖДЕМЪ	ХОШТЕМЪ,	НАУЫНЕМЪ,	ИМАМЪ ХОДИТИ	БЖДЕМЪ ХОДИЛИ (-ы, -а)
2.	БЖДЕТЕ	ХОШТЕТЕ,	НАУЫНЕТЕ,	ИМАТЕ ХОДИТИ	БЖДЕТЕ ХОДИЛИ (-ы, -а)
3.	БЖДЖТЪ	ХОШТАТЪ,	НАУЫНАТЪ,	ИМЖТЪ ХОДИТИ	БЖДЖТЪ ХОДИЛИ (-ы, -а)
Парны лік					
1.	БЖДЕВЪ	ХОШТЕТЪ,	НАУЫНЕТЪ,	ИМАВЪ ХОДИТИ	БЖДЕВЪ ХОДИЛА (-ѣ, -ѣ)
2.	БЖДЕТА	ХОШТЕТА,	НАУЫНЕТА,	ИМАТА ХОДИТИ	БЖДЕТА ХОДИЛА (-ѣ, -ѣ)
3.	БЖДЕТЕ	ХОШТЕТЕ,	НАУЫНЕТЕ,	ИМАТЕ ХОДИТИ	БЖДЕТЕ ХОДИЛА (-ѣ, -ѣ)

Таблицы спряжения дзесловаў: прошлы час

Імперфект

Адзіночны лік					
1.	знаахъ	хождаахъ	пынѣахъ	сѣхнѣахъ	тадѣахъ
2.	знааше	хождааше	пынѣаше	сѣхнѣаше	тадѣаше
3.	знааше	хождааше	пынѣаше	сѣхнѣаше	тадѣаше
Множны лік					
1.	знаахомъ	хождаахомъ	пынѣахомъ	сѣхнѣахомъ	тадѣахомъ
2.	знаашете	хождаашете	пынѣашете	сѣхнѣашете	тадѣашете
3.	знаахѣ	хождаахѣ	пынѣахѣ	сѣхнѣахѣ	тадѣахѣ
Парны лік					
1.	знааховѣ	хождааховѣ	пынѣаховѣ	сѣхнѣаховѣ	тадѣаховѣ
2.	знаашета	хождаашета	пынѣашета	сѣхнѣашета	тадѣашета
3.	знаашете	хождаашете	пынѣашете	сѣхнѣашете	тадѣашете

Просты аорыст

Адзіночны лік					
1.	могъ	падъ	обрѣтъ	идъ	двигъ
2.	може	паде	обрѣте	иде	движе
3.	може	паде	обрѣте	иде	движе
Множны лік					
1.	могомъ	падомъ	обрѣтомъ	идомъ	двигомъ
2.	можете	падете	обрѣтете	идете	движете
3.	могъ	падъ	обрѣтъ	идъ	двигъ
Парны лік					
1.	моговѣ	падовѣ	обрѣтовѣ	идовѣ	двиговѣ
2.	можета	падета	обрѣтета	идета	движета
3.	можете	падете	обрѣтете	идете	движете

Сігматычны аорыст старога і новага тыпаў

Адзіночны лік						
1.	знахъ	рѣхъ	быхъ	вѣхъ	вѣдѣхъ	рекохъ
2.	зна	[реуе]	бы, быстъ	вѣ	вѣдѣ	[реуе]
3.	зна	[реуе]	бы, быстъ	вѣ	вѣдѣ	[реуе]
Множны лік						
1.	знахомъ	рѣхомъ	быхомъ	вѣхомъ	вѣдѣхомъ	рекохомъ
2.	знасте	рѣсте	бысте	вѣсте	вѣдѣсте	рекосте
3.	знаша	рѣша	быша	вѣша	вѣдѣша	рекоша
Парны лік						
1.	знаховѣ	рѣховѣ	быховѣ	вѣховѣ	вѣдѣховѣ	рекоховѣ
2.	знаста	рѣста	быста	вѣста	вѣдѣста	рекоста
3.	знасте	рѣсте	бысте	вѣсте	вѣдѣсте	рекосте

Перфект. Плюсquamперфект

Перфект		Плюсquamперфект	
Адзіночны лік			
1.	ксмь ходилъ (-а, -о)	б'ѣахъ ходилъ (-а, -о), ксмь б'ылъ (-а, -о) ходилъ (-а, -о)	
2.	кси ходилъ (-а, -о)	б'ѣаше ходилъ (-а, -о), кси б'ылъ (-а, -о) ходилъ (-а, -о)	
3.	кстъ ходилъ (-а, -о)	б'ѣаше ходилъ (-а, -о), кстъ б'ылъ (-а, -о) ходилъ (-а, -о)	
Множны лік			
1.	ксмъ ходили (-ы, -а)	б'ѣахомъ ходили (-ы, -а), ксмъ б'ыли (-ы, -а) ходили (-ы, -а)	
2.	ксте ходили (-ы, -а)	б'ѣашете ходили (-ы, -а), ксте б'ыли (-ы, -а) ходили (-ы, -а)	
3.	сжтъ ходили (-ы, -а)	б'ѣахъ ходили (-ы, -а), сжтъ б'ыли (-ы, -а) ходили (-ы, -а)	
Парны лік			
1.	квѣ ходила (-ѣ, -ѣ)	б'ѣаховѣ ходили (-ы, -а), квѣ б'ыла (-ѣ, -ѣ) ходила (-ѣ, -ѣ)	
2.	кста ходила (-ѣ, -ѣ)	б'ѣашета ходили (-ы, -а), кста б'ыла (-ѣ, -ѣ) ходила (-ѣ, -ѣ)	
3.	ксте ходила (-ѣ, -ѣ)	б'ѣашете ходили (-ы, -а), ксте б'ыла (-ѣ, -ѣ) ходила (-ѣ, -ѣ)	

ЗАГАДНЫ ЛАД

Адзіночны лік							
2.	двигни	оўмѣи	рыци	помози	вѣждь	гаждь, изѣждь	даждь
Множны лік							
1.	двигнѣмъ	оўмѣимъ	рыцѣмъ	помозѣмъ	вѣдимъ	гадимъ, изѣдимъ	дадимъ
2.	двигнѣте	оўмѣите	рыцѣте	помозѣте	вѣдите	гадите, изѣдите	дадите
Парны лік							
1.	двигнѣвѣ	оўмѣивѣ	рыцѣвѣ	помозѣвѣ	вѣдивѣ	гадивѣ, изѣдивѣ	дадивѣ
2.	двигнѣта	оўмѣита	рыцѣта [рыцѣте]	помозѣта	вѣдита вѣдите	гадита, изѣдита гадите	дадита дадите

УМОЎНЫ ЛАД

Адзіночны лік			
1.	бѣхъ (вимъ)	реклъ (-о, -а),	сѣхлъ (-о, -а)
2.	бѣы (ви)	реклъ (-о, -а),	сѣхлъ (-о, -а)
3.	бѣы (ви)	реклъ (-о, -а),	сѣхлъ (-о, -а)
Множны лік			
1.	бѣхомъ (вимъ)	рекли (-а, -ы),	сѣхли (-а, -ы)
2.	бѣсте (висте)	рекли (-а, -ы),	сѣхли (-а, -ы)
3.	бѣша (вж)	рекли (-а, -ы),	сѣхли (-а, -ы)
Парны лік			
1.	бѣховѣ	рекла (-ѣ, -ѣ),	сѣхла (-ѣ, -ѣ)
2.	бѣста	рекла (-ѣ, -ѣ),	сѣхла (-ѣ, -ѣ)
3.	бѣсте	рекла (-ѣ, -ѣ),	сѣхла (-ѣ, -ѣ)

ДЗЕЕПРЫМЕТНІК

Табліца скланення дзеепрыметнікаў незалежнага стану цяперашняга часу

Іменнае скланенне			Займеннікавае скланенне				
М.р.	Н.р.		Ж.р.	М.р.	Н.р.		Ж.р.
Адзіночны лік							
Н.	веды	веды	веджшти	ведыи	веджштек	веджштига	
Р.	веджштіа	веджштіа	веджштѣ	веджштиаго	веджштиаго	веджштѣа	
Д.	веджштю	веджштю	веджшти	веджштюкмоу	веджштюкмоу	веджштини	
В.	веджштѣ	веджште	веджштѣ	веджштини	веджштек	веджштѣѣ	
Т.	веджштеь	веджштеь	веджштеѣ	веджштинимь	веджштинимь	веджштѣѣ (-штеѣ)	
М.	веджшти	веджшти	веджшти	веджштинимь	веджштинимь	веджштини	
Множны лік							
Н.	веджште	веджштіа	веджштѣ	веджштини	веджштига	веджштѣа	
Р.	веджштѣ	веджштѣ	веджштѣ	—	веджштинихъ	—	
Д.	веджштеь	веджштеь	веджштиамъ	—	веджштинимъ	—	
В.	веджштѣ	веджштіа	веджштѣ	веджштѣа	веджштига	веджштѣа	
Т.	веджшти	веджшти	веджштіа	—	веджштиними	—	
М.	веджштинихъ	веджштинихъ	веджштиахъ	—	веджштинихъ	—	
Парны лік							
Н.В.	веджштіа	веджшти	веджшти	веджштига	веджштини	веджштини	
Р.М.	веджштю	веджштю	веджштю	—	веджштюю	—	
Д.Т.	веджштема	веджштема	веджштиама	—	веджштинима	—	

Табліца скланення дзеепрыметнікаў незалежнага стану прошлага часу

Іменнае скланенне			Займеннікавае скланенне			
М.р.	Н.р.	Ж.р.	М.р.	Н.р.	Ж.р.	
Адзіночны лік						
Н.	ведъ	ведъ	ведъши	ведъи (ведъи)	ведъшею	ведъшиа
Р.	ведъша	ведъша	ведъша	ведъшакго	ведъшакго	ведъшаѡ
Д.	ведъшю	ведъшю	ведъши	ведъшюкмоу	ведъшюкмоу	ведъшии
В.	ведъшь	ведъше	ведъшиѡ	ведъшини	ведъшини	ведъшиѡѡ
Т.	ведъшемъ	ведъшемъ	ведъшеѡ	ведъшинимъ	ведъшинимъ	ведъшиѡѡ (-шеѡ)
М.	ведъши	ведъши	ведъши	ведъшинимъ	ведъшинимъ	ведъши
Множны лік						
Н.	ведъше	ведъша	ведъша	ведъшини	ведъшата	ведъшаѡ
Р.	ведъшь	ведъшь	ведъшь	–	ведъшинихъ	–
Д.	ведъшемъ	ведъшемъ	ведъшамъ	–	ведъшинимъ	–
В.	ведъша	ведъша	ведъша	ведъшаѡ	ведъшата	ведъшаѡ
Т.	ведъши	ведъши	ведъшами	–	ведъшиними	–
М.	ведъшинухъ	ведъшинухъ	ведъшаухъ	–	ведъшинихъ	–
Парны лік						
Н.В.	ведъша	ведъши	ведъши	ведъшата	ведъшини	ведъшини
Р.М.	ведъшю	ведъшю	ведъшю	–	ведъшюю	–
Д.Т.	ведъшема	ведъшема	ведъшаа	–	ведъшинима	–

ЛІ ТАРАТУРА

1. Круталевіч, М.М. Матэрыялы да лекцый па стараславянскай мове / М.М. Круталевіч. – Мінск : Універсітэцкае, 1995. – 189 с.
2. Каўрус, А.А. Уводзіны ў стараславянскую мову / А.А. Каўрус, М.М. Круталевіч. – Мінск : Універсітэцкае, 1998. – 197 с.
3. Кривчик, В.Ф. Старославянский язык / В.Ф. Кривчик, Н.С. Можейко. – Минск : Вышэйшая школа, 1985. – 304 с.
4. Хабургаев, Г.А. Старославянский язык / Г.А. Хабургаев. – М. : Просвещение, 1986. – 432 с.
5. Дементьев, А.А. Сборник задач и упражнений по старославянскому языку / А.А. Дементьев. – М. : Просвещение, 1975. – 321 с.
6. Горшкова, О.В. Сборник упражнений по старославянскому языку / О.В. Горшкова, Т.А. Хмелевская. – М. : Просвещение, 1985. – 192 с.
7. Сацута, І.У. Стараславянская мова: Марфалогія / І.У. Сацута. – Брэст : БрДУ, 2001. – 38 с.
8. Сацута, І.У. Стараславянская мова: Графіка. Арфаграфія. Фанетыка / І.У. Сацута. – Брэст : БрДУ, 2005. – 38 с.
9. Груцо, А.П. Старославянский язык / А.П. Груцо. – Минск : ТетраСистемс, 2004. – 335 с.
10. Груцо, А.П. Старославянский язык. Практический курс / А.П. Груцо. – Минск : ТетраСистемс, 2005. – 336 с.
11. Стеценко, А.Н. Хрестоматия по старославянскому языку / А.Н. Стеценко. – М. : Просвещение, 1984. – 342 с.
12. Супрун, А.Е. Старославянский язык / А.Е. Супрун. – Минск : Университетское, 1991. – 345 с.

Вучэбна-метадычнае выданне

СТАРАСЛАВЯНСКАЯ МОВА

Заданні і метадычныя рэкамендацыі да кантрольнай працы для студэнтаў
завочнай формы навучання філалагічнага факультэта
аддзялення 1-02 03 01 “Беларуская мова і літаратура”

Складальнік *І.У. Сацута*
Адказы за выпуск *Э.С. Платонава*
Рэдактар *С.С. Клундук*